

Att lägga ord i Jesu mun eller ta bort dem därifrån

BENGT HOLMBERG

Den debatt som domprosten Hans Ulfvebrand i Stockholm startade tillsammans med några andra stockholmspräster, om interreligiösa gudstjänster och ifrågasättande av kristendomens sanningsanspråk, har lett till en livlig debatt, inte minst här i SPT. Professor em. Bengt Holmberg skärskådar i denna artikel de argument som Ulfvebrand använt och hans tolkning av Joh. 14:6.

DEN 20 AUGUSTI 2015 publicerade *Dagen* en intervju under rubriken »Hans Ulfvebrand: Jesus är inte enda vägen till Gud». Anledningen till intervjun med domprosten i Stockholm var det öppna brev som Storkyrkans fem präster med honom i spetsen publicerat i *Dagens Nyheter* (17 aug.), där de bl.a. hävdade att »judar, kristna och muslimer vandrar mot samme Gud, var och en på sin väg».

Dagen-journalisten Hasse Boström frågar, med hänvisning till Jesu ord i Joh. 14:6:

– *Den teologiskt sett ömma punkten är väl Jesu anspråk på att vara enda vägen till Gud?*

och Ulfvebrand svarar:

– *Fast det är ett anspråk som Johannesevangelisten har, och som han lägger i Jesu mun. Det anspråket är som om jag säger till min fru »du är den finaste i världen», det säger jag i ett kärlekspråk till henne men jag kan inte veta om hon är bäst i världen.*

Domprosten inser att han är motsagd av Johannesevangeliet. Om Jesus har rätt i sitt anspråk (»Jag är vägen sanningen och livet. Ingen kommer till Fadern utom genom mig.»), då har Ulfvebrand fel när han påstår att det finns flera vägar till Gud än Jesus. Eftersom han vill ha bort motsägelsen – det är ju litet pinsamt för en Guds Ords tjänare att

säga rakt emot det gudomliga Ordet! – ger han två huvudargument för att man ska bortse från Joh. 14:6 i fråga om vägar till Gud.

(1) Anspråket på att vara Vägen är inte Jesu eget

Det första argumentet är att Jesus inte har sagt och menat det som Johannesevangeliet påstår. I sin kärlek till Mästaren tänkte Johannesevangelisten mycket högre om honom än Jesus själv. Och har andra lagt orden i Jesu mun, då kan Ulfvebrand ta bort dem därifrån. Tankefiguren bakom den slutsatsen är väl att endast det är normativt för den kristna kyrkan som Jesus själv verkligen har sagt. Alltså är Joh. 14:6 inte sant och normativt för oss. (Jesus har inte formulerat den apostoliska trosbekännelsen heller; är den därför inte sann?...).

– han var för ödmjuk för det

Hur en svensk domprost på 2000 års avstånd från historiens Jesus kan veta mer om vilka anspråk Jesus reste än evangelisten som levde och skrev i samma århundrade som Jesus får vi inte veta. Förmodligen underkänner han, i den liberala teologins ledband, det historiska värdet av evangeliernas och särskilt Johannesevangeliets reportage om Jesus. Den liberala teologin – huvudsakligen lokaliserad i pro-

testantiskt 1800- och 1900-tal – ville befria (lat. *liberare*) Jesus från sekler av dogmatisk pålagring genom historisk kritik av källorna. Man menar att det evangelisterna påstår att Jesus sagt och gjort bara är ord de lägger i hans mun och gärningar de skulle vilja att han hade gjort. Men i verkligheten var han en personligen anspråkslös omessiansk etisk förkunnare utan mirakler; allt därutöver är den tidiga kristna kyrkans teologi. Följaktligen är »den historiske Jesus» (som denna naivt rationalistiska Jesusbild benämner sig) mycket annorlunda och mycket mera mänsklig än evangeliernas bild av honom.

Men Jesus var inte särskilt anspråkslös

Denna tumnagelskiss av Jesusforskningens resultat skulle varit modern vid sekelskiftet 1900, och har tydligen fortfarande aktualitet för dem som läste sin teol.kand. på 1960-talet/alt. för Hans Ulfvebrand/. Idag ser forskningen om Jesus rätt annorlunda ut och är i många avseenden mer evangelielik än för hundra år sedan, både vad gäller undergärningar och Jesu självbild. Bara att offentligt uppträda som lärare om Gud och vad han gör och vill är att ta en anspråksfull roll. Jesus uppfattades dessutom av andra judiska lärare som anstötligt fri i sitt val av dåligt sällskap och oacceptabelt kaxig, när han kunde ifrågasätta identiteten mellan Guds vilja och Moses *Torah* (t.ex. om sabbat, renhet, skilsmässa).

Men Jesu självständighet och anspråk på auktoritet rör större saker än tolkningar av *Torah*. Han menade att Johannes Döparen var den störste av kvinna född, sänd av Gud (tillsammans med Jesus) för att förbereda Israels räddning genom omvändelse, och lika fullt förkastad av Israels blinda ledare. Ändå var Johannes bara Förelöparen till Guds rike, som kommer avgörande nära, ja, *in* i Israel genom Jesus själv.

Lägger man till detta sådant som att

– Jesus uppfattade sina exorcismer och botanden som tecken på gudsrikets inbrytande i nuet, vilka om de nonchaleras (jfr Korasin och Betsaida) leder till Guds dom,

– han hävdade att han agerade med Guds gillande och på hans vägnar till räddning för syndare han tog i sin måltidsgemenskap,

– han menade sig ha rätt och auktoritet att stoppa templets offerprocess och förutsäga dess undergång som ett slags föregripande av Guds dom över det,

– han enligt Guds vilja måste lida och dö som något av ett offer för andras synder, men ska komma igen som Människosonen till dom och upprättelse,

då blir det svårt att dra någon annan slutsats än att

»Jesus måste haft en messiansk självförståelse som gick utöver mänskliga mått. Han såg sig själv som unikt nära Gud Fadern, och kunde därför utföra Guds roll i att förlåta synder, återställa liv, föra in Guds välde på jorden. Hans egen Messiasförståelse ligger inte på samma plan som t.ex. Bar Kochbas, utan var bestämd av den bild av frälsaren från Gud som finns i Skriften hos Jesaja (läkare och befriare), Sakarja (fredskonungen) och Daniel (Israels himmelska representant som med och för dem går igenom lidande och kamp till det slutliga bekräftandet från Gud och ett triumferande liv). En sådan självförståelse spränger inomvärldsliga ramar och når upp i den gudomliga sfären.»¹

Ligger det något otroligt i att en sådan man redan har uppnått den anspråksnivå där han på allvar kan säga: »Jag är vägen och sanningen och livet; ingen kommer till Fadern utom genom mig» (jfr Matt. 11:25–30, Luk. 10:21–22, som är Q-material)? Den som mot de fyra evangelierna vill påstå att Jesus inte kan ha varit så anspråksfull får allt lägga fram

bättre skäl än 1700-talsrationalismens idéer om vad som var historiskt omöjligt för Jesus.

(2) Anspråket kan inte tas på allvar

Direkt på det första kommer Ulfvebrands argument 2, en språkpsykologisk förklaring till varför utsagan i Joh. 14:6 *inte kan tas på allvar ens från evangelisten*. Den är nämligen, får vi veta, bara ett stycke kärleksspråk, en hängiven överdrift, och aldrig avsedd eller möjlig att uppfatta som seriös information. Återigen: hur vet domprosten det? Det är tvärtom uppenbart när man läser Johannes på vanligt historiskt sätt att Jesu unika roll som Vägen till Gud för alla människor är just vad evangelisten *vill* hävda, här och genom hela sitt evangelium. (Något som alla övriga nytestamentliga författare på olika sätt håller med om).

Det verkar som om domprostens intresse av att »oskadliggöra» utsagan som sanning om Jesus får honom att tillgripa en sorts emotiv språkpsykologi, enligt vilken inga påståenden om Gud eller en gudomlig verklighet kan vara objektiv sanning eller avsedda att säga något verkligt sant. Varje sådan utsaga är på sin höjd »sann» som information om hur rörd och hänförd skrivaren är av den person (Jesus, Gud) han talar om. Men sann i vanlig mening kan den inte vara.

Problemet är att skulle vi se på evangeliernas innehåll på det sättet som renons på historisk trovärdighet, då finns inget användbart källmaterial för historisk kunskap om Jesus, och den enda ärliga slutsatsen är att vi inte kan veta någonting om Jesus. Har man upplöst allt historiskt användbart källmaterial, kan inte heller Ulfvebrand uttala någon sanning om Jesus, vare sig om vad han kan ha sagt eller vad han inte kan ha sagt. Resonemanget är helt enkelt det som kallas ett självupphävande argument (eng. *self-reversal*; Ben

F. Meyer), en idé som fördd till sitt logiska slut upphäver varje möjlighet att veta och påstå något om Jesus.

Men kanske har jag nu tillskrivit domprost Ulfvebrand mer än han egentligen hade tänkt – inte vill han väl upphäva evangeliernas historiska trovärdighet helt och hållet, och någon emotiv språk teori om trosutsagor företräder han kanhända inte heller. Kanske är det så enkelt att han menar, att vad än Johannesevangelisten och Nya testamentets författare trodde och ville hävda om Jesus, så kan inte vi i vår tid tro på det sättet. Vi är så kunniga och objektiva och så medvetna om att det finns många värdefulla religioner att vi inte kan acceptera några exklusiva anspråk för Jesu del på att han skulle vara den enda vägen till Gud. Därför måste vi kristna idag ta avstånd från Jesu alltför anspråksfulla »kristologi» och bestrida Nya testamentets syn på Jesu..

– Hrrm, nu är vi visst där igen. Men domprosten menar säkert väl, vad han än menar.

NOT

¹ Min slutsats i kap. 8 »Vem ville Jesus vara?», i B. Holmberg, *Människa och mer: Jesus i forskningens ljus* (Arcus: Lund, 2001, 2005²). – Se även min uppsats »Was Jesus Humble?», i von Gemünden–Horrell–Küchler (eds.) *Jesus – Gestalt und Gestaltungen. Festschrift für Gerd Theissen zum 70. Geburtstag*. Göttingen, 2013, 15–28.